

А П Ъ С Н Ы

Ареспубликатэ хэынтқарратэ усхэарта «Апснымедиа»

2023 ш. август 3 № 43-44 (21.471)

...Хаграқаа зегь рапхьа игылоуп абри хажэа еиқэымшэара, ххэоу еицымнеира, ххеидымкылар, ххеидымкылар, хаихымхэыцра. Апсыуаны икоу зегьы абри цкьа иаадырузароуп, абри хашьтазароуп. Рапхьаза досу имилат бызшэа бзиа ицароуп, убри абызшэала афреи апхьарей идырузароуп. Мамзар егырт айара змоу амилатқэа дрылазуеит.

Дырымт ГЭЛИА,
агазет «Апсны» №12, 1919 ш.

Апсны – Тьрқэтэыла

Апсуа диаспора ахатарнакцэа рпылар

Июль 28 азы Апсны Ахада Аслан Бжъаниа идикылеит Тьрқэтэылан Апсуа культуратэ центрқэа РФедерация ахатарнакцэа. Аипыларакэы ирылацэажэеит ахэынтқаррей ауаажэларрей рыпстазаара, аекономика, Апсны адэныкатэи ашнуцкэти аполитика хра злоу рызтаарақэа. Абри атэы анацэауеит Апсны Ахада исайт.

Аипылар аартуа Аслан Бжъаниа иатишьит адиаспорей дера ртоурыхтэ псадгылыи ремадарақэа рыргэтарэ акырза шатанакуа. Апсуа культуратэ центрқэа рхатарнакцэа ахэынтқарра Ахада иархэеит Апсны анапхгара инарыгзауа апроектқэа интқааны ирбарц-ирахарц агэахэара шрымоу, насгыы Тьрқэтэылан апсуа диаспора акультуратэ центрқэа русура атэгыы. Иара убас урт интерес ирыман хайрла аимадарей апартаментқэа рзинтэ статуси. Ахэынтқарра Ахада интқааны идеилркааит азтаарақэа зегьы ртэакы, адиаспора ахатарнакцэа идеилркааит зызбахэ хэоу апроектқэа рыхэтақэа. Адиаспора ахатарнакцэа атэыла Ахада иархэеит абарт апроектқэа рынагзара инамаданы адиаспора рышнуцкэа ашэартарақэа шыкоу, иацыршьит адиаспора аамтааамтала ишырыдыргалауа Апсадгылы атира иафуп хэа агэаанагара.

Апсуа культуратэ центрқэа РФедерация аишабы Мурац Махариа иазхейтеит апартаментқэа ирызку азакэанпроект иацу аилыркааратэ шэкэыи шизымдыруа. Уи дгэамтны ихэеит иара иажэақэа лассы-лассы ишеицаркуа. «Абарт аифыхарақэа сдыра-ацсеит. Хапхьака сгыы итоуп аипыларакэа ркны схэамтақэа зегьы шэкэыла ишьтысларц, истахуп Апсны Ахада имшапигауа аполитикатэ хырхарта сшадгылауа ала ателехэацшрафэи ақэгылар», – ихэеит Махариа. Иара убас иазгэеитеит Тьрқэтэыла инхо апсуаа рапхьаза иргылыны интерес ишырому атынчра, ацы шэынтэалара, ртоурыхтэ псадгылы афэи ауаажэлар реидкылар. Аслан Бжъаниа хыынцэуаа агэра диргеит зызбахэ рымоу ашэартарақэа штацгэыдоу, убри аан иазгэеитеит жэлар ралхыцэа ркны азакэанпроект алацэажэара игэы иштэу. Аслан Бжъаниа

ихэеит апартаментқэа ирызку азакэанпроект еиуеипшым атыпкэа ркны ишалацэажэахэоу, адепутатцэа ахэацшырц Жэлар Реизарахэ инаргаанза. Убри аан, иатишьит Ахада, жэлар ралхыцэа алшара шрымоу апроект иатаху, ишьатарку арееирақэа ралагаларазы.

«Ажэалагалақэа шэымазар, жэахэарада, урт ирыхэапшоит», – ихэеит иара. Ахада цыдала иатишьит: ахэаанырцэтэи атэылауаа адгылы дьрхэара алацэажэара ыказам, калашьагы амазам.

Аипылар аанцэамтэы адиаспора ахатарнакцэа ирхэеит дара еснагэ ишидгылоз, хапхьакагы ишидгылауа жэлары зегьы иалырыз Апсны Ахэынтқарра Ахада.

Аипылар аилахэын Апсны Ахада ихатыпуаф Бадра Гэынба, Тьрқэтэылан Апсны Ахэынтқарра азинмчы змоу ахатарнак Ибрахим Аозба, Апсуа культуратэ центрқэа РФедерация ахантэафэи Мурац Махариа, Тьрқэтэылан апсуа диаспора абыргэа Рхеилка аишабы Емит Атэеиба, Умит Ашэба.

Тьрқэтэылан Апсуа культуратэ центрқэа РФедерация апдан 2010 шықэсазы.

***

Апсны Жэлар Реизара Аишабы Лаша Ашэба дьрпылеит Тьрқэтэылан Апсуа культуратэ центрқэа РФедерация ахатарнакцэа.

Аипылар аилахэыз рылацэажэеит Апсны ашнуцкэти адэныкатэи аполитика хра злоу атемақэа, иара убас Апсны Тьрқэтэылан апсуа диаспорей реизыказаашьақэа хапхьакагы рырфэара азтаарақэа.

Иара убас аипылар аилахэын жэларбжъаратэи апарламентбжъаратэи аимадарақэа, хыынцэуаа рышнуцкэ аимадарақэа рзы Жэлар Реизара Аила ахантэафэи Алхас Барцыц, Тьрқэтэылан Апсны Ахэынтқарра азинмчы змоу ахатарнак Ибрахим Аозба.

Апсны Жэлар Реизара акны

Июль 26 азы имшапсыз Апсны Жэлар Реизара ратификация азнауит «В.Г. Арзынба ихыз зху Жэларбжъаратэи ахаиртэ багэаза «Акэа» аусура аларгарей хапхьакагы ахархэарей рзы Урыстэылатэи аиуристтэ хэфэи иганахьала аинвестициатэ проект анагзаразы Апсны Ахэынтқарра Аишабырей Урыстэылатэи Афедрация Аишабырей рыбжъара Аиқашахатра». Аиқашахатра анапы ацафын Санкт-Петербург, 2023 шықэса ииун 16 азы.

Адокумент ааигеит Жэлар Реизарафэи Апсны Ахада еснагэти ихатарнак, аиустиция аминистр Анри Барцыц.

Жэларбжъаратэи, апарламентбжъаратэи аимадарақэа, ашыынцэуаа ркны аимадарақэа рзы Жэлар Реизара аилак ахантэафэи Алхас Барцыц ихэеит абри Аиқашахатра анапы ацафрей уи аратификацией ишырыцыз азы-катаратэ усура ду.

«Аиқашахатра апроект шықэсык аус адулара иафэи. Икан аила-тэарақэа жэпакы, адокумент анапы ацафэаанза.

Адепутатцэа Аиқашахатра аганахьала абжыгарақэа жэпакы кэртсеит. Абри ашьтахэ Апсны Аишабырей хэрей хапшылеит. Хаилак ахаирбагэаза аганахьала Апсны Урыстэылеи реиқашахатра аратификация азакэан иахэапшыны, ажэалагала Канацэит Жэлар Реизара аилагэарафэи иахэапшырц, иагырыдыркыларц», – ихэеит Барцыц.

Иара иатишьит аиқашахатра ишарманшэалауа Урыстэылатэи аиуристтэ хэфэи иганахьала Акэатэи ахаиртэ багэаза иагу-иабзоу акацарей авиаеимадара арфэи-рцей рзы аинвестициатэ проект анагзара азтаарақэа, иара убас ишэааакэанатэо аганкэа рзинкэа, рхыдтақэа.

Акыраамта ицоз аимака-аицакэа рышьтахэ Аиқашахатра аратификация рыбжыы артеит 30-шык адепутатцэа, иафагылыны – фыца, азы иеааникылеит.

Жэлар Реизара адепутатцэа афбатэи цыхаапцэалатэи апхьарала аитакрақэа аларгалейт «Апсны Ахэынтқаррафэи ахэаанырцэтэи атэылауаа рзинтэ тагылазашьазы» азакэан. Азакэан иалагалуо аитакрақэа хықэкыс ирымоуп Апсны иахыкоу атыц ала ахэаанырцэтэи атэылауааи атэылауафэра змам ауааи хымпада ашэкэы рарбара. Абри инаваргылыны Аминистрцэа Реилазаара азинмчкэа амоуп урт ашэкэы рарбашьазы апкарақэа рышьақэыргылар.

Иара убас Жэлар Реизара адепутатцэа акти апхьарала ирыдыркылеит «Ахэынтқарратэ мацзурақэа рзыкатаразы» азакэанпроект. Икоу асоциалекономикатэ цыбыргэа ирыкэ-шэауа азакэанпроект адкылар афэи ипхьазар аует Апсны азакэанцэара аитакра ина-кэыршэаны акырза зтазкуа ауснагзатэқэа ируакны, ихэеит уи

назгаз адепутат Ерик Рштуни. Жэлар Реизара адепутатцэа аитакрақэа аларгалейт «Ахэынтқарратэ бацэ азы» Апсны азакэан ахэатэц 4. Адокумент ааигеит Жэлар Реизарафэи Апсны Ахада еснагэти ихатарнак Анри Барцыц.

– Азакэан апроект азкуп ахэаанырцэтэи атэылауаафэи атэылауафэра змам ауааи иабац аусуратэ визей аусура аганахьала азин рытарей рзы ахэынтқарратэ бацэ ашэага-зага ашьтыхра, – ихэеит Барцыц.

Жэлар Реизара адепутатцэа аитакрақэа аларгалейт «Апсны Ахэынтқаррафэи астатистикатэ усуразы» азакэан, иара убас «Изыцдоу ахэпса ашэахтэ азы» азакэан. Адокументқэа ааигеит абиуцэети, акредиттэ еицаарақэаи, ашэахтэқэаи, афинанскэеи рзы аилак ахантэафэи Беслан Халуашь.

Иара убас, аитакрақэа алагалуоп «Апсны ахэынтқарратэ хамтақэаи ахатыртэ хьзкэеи рзы» азакэан. Ари адокумент ааигеит акультуреи, афэри аспорти рускэеи рзы аилак ахантэафэи Венори Бебия.

«Апсны ахэынтқарратэ хамтақэаи ахатыртэ хьзкэеи рзы» азакэан инакэыршэаны Апсны икоу ахатыртэ ахьзкэа рсия иацлоит ахатыртэ хьзкэа «Апсны Ахэынтқаррафэи зэацсэзтэыз асахьатыхы», «Апсны Ахэынтқаррафэи аказара зэацсэзтэыз аусзуо».

Жэлар Реизара Адепутатцэа ирыдыркылеит «Апсны Ахэынтқарра азакэанцэаратэ нтакэак аитакрақэа рылагаларазы» азакэанпроект. Уи ааигеит азинтэ политикэы аилак ахантэафэи Дауц Хэытаба.

Азакэан апроект иазпхьагэанатэит Апсны Ашыаугатэ кодекс ахэатэц 121 ахэатэ 1 («Ауаа рылахаахэтра») аитакрақэа ралагалара.

Иара убас азакэан апроект иазпхьагэанатэит Ашыаугатэ кодекс ахэатэц 124 («Ацгэахэара») аитакрақэа ралагалара, иара убас ахэатэц 196 («Азинмчкэа рыхьахэара») аитакрақэа ралагалара.

Жэлар Реизара адепутатцэа еицах Зураб Отырба далырихит Апсны Агэатаратэ палата ахантэафэи ихатыпуафэи. Уи икандидатура рыбжыы артеит 32-шык адепутатцэа, азы дафагылеит. Иара убас Агэатаратэ палата аудиторс фэпхьа далхуп Беслан Торчуа. Уи икандидатура рыбжыы артеит 29-шык адепутатцэа, пшьфык афагылеит.

Апсны ахэынтқарратэ Жэлар Реизарей Урыстэылатэи Афедрация Афедралтэ Еизара Ахэынтқарратэ Думеи рыбжъара аусеицурэы иааипмырказакэа аус зуа Акомиссия аилазаара. Уи жэафык алоуп.

Апсны Ахада Гэдоуца дацааит

Ақалак-Фырхатэ Гэдоуца Апхынгы 25 рзы Апсны Ахэынтқарра Ахада Бжъаниа Аслан Гьарг-ипэ араион актив реи-пылар далахэын. Араион ахадара ашыкэсбжазтэи алтшэакэеи аишьаалақэеи ирылацэажэон.

Араион Ахада Боцгэуа Баграт Фазлыбеи-ипэ инартбааз иажэахэ ала дыкэгылеит. Ихэеит аишантэақэа ркны аизхарақэа ахыкэз, дрылацэажэеит апро-блемақэагы. Анафс, ажэа рытан: араион ашэахтэқэеи аизгакэеи рыкэша аишабы Аозба Рауль, аекономика акэша аишабы Аозба

Руслан, «Амшынеикэафымцамч» Гэдоуцатэи афэга аишабы Гагулиа Ахра, ашнуцкэти аусқэа рыкэша аишабы Гыцба Зосма, Гэдоуца араион ахадара аишабы ақытанхамфатэ зтаарақэа рзы ихатыпуаф Кэарацхели Иура, Гэдоуца араион Еизара ахантэафэи Малиа Валери.

Апсны Ахада Бжъаниа Аслан Гьарг-ипэ ақэгыларакэа реишьаала кэицэит.

Гэдоуца ахадара аилатэара ашьтахэ Апсны Ахада Мгэызырхэа ақытан ахаблақэа Апцхэеи Амбарей дьртааит.

Иара убас Апсны Ахада Аслан Гьарг-ипэ ақалак Гэдоуца апшырарта «Черноморец» аитарфэырақэа ахьцо дацааит. Уака 400-шык ртып ахыкэало апшырарта ашьақэыргылар шцо ибейт. Аицкаафэеи иарей еипылеит, уака икэло, ишыкэло иалацэажэеит.

Убасгыы ари аилатэара иалахэын Апсны Апыза-министр Анкэаб Александр, ашнуцкэти аусқэа рминистр Киут Роберт, Ахада Иусбарта анапхгэи Нанба Цьансыхэ, Апсны Жэлар Реизара адепутатцэа.

Гагра арайон: ашықәсбжастәи аихшьалақәа

Аңсны Ахада Гаграка иныкәараан агәтара-ауштыртатә тың «Цсоу» акны аилацәажәара мөаңигейт.

Ахәынтқарратә шәартадара Амацзура ахәа-ахьчаратә гәыц Аихабы Рустам Латипов ихәеит, атыхәтәнтәи аамтәзы арака акыр ақәҗиарақәа шалыршоу, аҗагылазаашьа бзиақәа шаццоу.

Аңсны Ахада Аслан Бжьаниа иара убас иазгәеит аҗагара ауштыртатә тың акны иахәтоу аҗагылазаашьақәа шаццоу, ацхыраара казқаз абизнесменцәа табуп хәа реиҳәеит. Ахәзалхыртатә тың аихабы Алиас Хышба ихәеит аҗәытә хыбра шажәыз, ишышышьаыз, иара зыкәгылоу адгьылгы аҗәара ишалагаз. «Арака ашәтатарқәа зау атың җыц дыргылоит, убрака аидарақәа еиқәдыршәоит», – ихәеит Хышба.

Ахыбра җыц аргыларә иазоуштыроит 21 миллион маат, иоурыштыхәеит 7 миллионк маат.

Аһнуцқатәи аусқәа рминистр Роберт Киут иазгәеит амилиция ақәша аҗагылазаашьа шееим, иаарласны ари азқәара ишахәаҗшауа.

Анаһсан Аңсны Ахада Гагра арайон актив алархәны аилацәажәара мөаңигейт.

Уака 2023 шықәса 6 мзы рыһнуцқала русура аихшьалақәа ирызкны аҗәахә җаңтеит Гагра арайон ахада Иури Хәгәышь. Иара убас аҗәахәқәа җартейт Гагра арайон ашәахтә инспекция аихабы Едгар Бениа, аһнуцқатәи аусқәа Гагра арайон аихабы Денис Аиба ухәа егыртгы.

Аилацәажәара иалахәын Аңсны Апыза-министр Александр Анқәаб, Аңсны Ахада Иусбарта анапхгашы Цыансыхә Нанба, аһнуцқатәи аусқәа рминистр Роберт Киут.

Аилацәажәараҗы Аслан Бжьаниа арайон ауааҗырей аналпхгәрей табуп хәа реиҳәеит Гагра аусура ахьейгәхаз азы, аха ишыкоу зтың иқәтатәу апроблемақәа мацымкәа.

«Атәыла аҗаҗыа иқәгылоу азқарақәа жәпакы ртың рықәцара ауейт. Акыр атәылақәа абарт азқарақәа рызбахейт, урт рҗышәа рымаадароуп. Аңхәа иргылатәуп Аңсуарей Аңсуа хәынтқаррей рыхьчара», – иазгәеит Бжьаниа.

Уи аизара иалахәыз рыхшықә азиштыт Ақәа, Гәдоуа, Псырцха аихамәатә вокзалқәа рхыбрақәа реиташьақәыргыларә ишалагаз.

Ахәынтқарра Ахада иатиштыт Гагра еиқьарада зыла аиқәыршәара, иахыкәшо амәа, ахәытсырта арееира шәташу. Убри аан Бжьаниа ихәеит атәылаҗы амашынақәа шырацәахаз, шыта ишазхәыцтау амәақәа рыртбаара. Абарт азқарақәа ртың рықәцаразы иатәхуп амалқәа, ахәынтқарратә қарақәа.

«Имәаңгоу аусуразы Гагра арайон ахәсабрба уаҗы дамыргәыргәарц

залшом, аха зынзаск дәәа тагылазаашьоуп икоу Ткәарчал арайон. Мрагыларатәи Аңсны акны алшарамкәа рацәоуп, аха аусқәа рҗагылазаашьацәкәа угәы иахәом. Хәра Мрагыларатәи Мрагашәаратәи арайонқәа ркны аҗагылазаашьа еиқәахәроуп. Макьаназ Мрагашәаратәи Аңсны Мрагыларатәи ацхыраара анаҗоит. Аеконмика аҗиара иалагар, аҗагылазаашьа зынзаск дәәақәа», – ихәеит Бжьаниа.

Ахәынтқарра Ахада инатшыны иазгәеит аинвестицияқәа шәташу, дәәа мөақ ала арт азқарақәа збашьа рымазам.

«Аинвестицияқәа аароуп егырт ахәынтқаррақәа ркнытә. Хәра хбанктә система иалшом акредитқәа рыла аиқәыршәара. Абарт аинвестицияқәа хәра иахәроуп», – ихәеит Бжьаниа.

Атәыла Ахада иазгәеит Гагра арайон абиуцет 70% аазыштыта атуризм шакоу. Уи итегы иацлоит.

«Хәра абри аҗыза аеконмикатә политика мөаңагоит. Азгәы иштыхзом аңсуа дгьыл аҗиара азқара. Уи аҗиара аузом,

кыралә ирутар ауейт абри адгьыл уаҗы ихы иаирхәаларц, аус иуларц, ахәынтқарра ашқәа ашәахтәқәа ишәаларц азы. Ари имариоу усым, уи иапшыхар ауейт аилагарақәагы, аха азинхьчаратә усбартақәа арт азқарақәа ртың иқәырталоит. Ахадарей аихабырей абри азқара еицырзбалароуп, убри амәала ицалароуп. Ари хәцәымшәароуп, хыцәшәашәа аусуртадара ау. Аусура зылшо 140 нызкымык рахьтә 60 нызкымык рақара аусурта рымазам. Ари даара иееим», – ихәеит Ахәынтқарра Ахада.

Иара убас Аслан Бжьаниа иазгәеит 60% ацгәоурақәа шықарцауа аусурта змам. Уи иахыҗи аауейт егырт асоциалтә проблемақәагы.

«Хәра икәыпшу хәынтқаррак ахәсабала егырт атәылақәа ркны икоу абзиарақәа хашка иахәгалароуп, хәагылазаашьақәа ирыкәшәо икәхәцалароуп хәаҗәра, хультура реиқәырхаразы, убригы иҗиауа, иҗацауа аеконмика уасхырс иатаны. Дәәа хыкәкыкыкықәам», – еихишьалеит Ахада.

Аслан БЖЪАНИА: «Аполитика рылхтәзам аеконмикатә зқарақәа»

Ахәынтқарра Ахада Ақәа иныкәарақәа раан дрыхәапшит пәсатәи арратә санаторияқәа МВО-и ПВО-и ркны зейташыақәыргыларә иаҗу аобиектқәа.

Асасаиртәқәа рналпхгәы Иулиа Кулиева далацәажәеит пәсатәи санатория МВО акны икоу асасаиртәтә комплекс.

«Абрака аобиект хадақәа ируакуп азтарчы. Ашықәс аңцәамтәзы хгәы иҗоуп уи ахархәарахь рытара. Ақалақәауа хәыда-псада азы италалар ал-

шоит», – лхәеит Кулиева.

Рырееира иаҗу егырт аобиектқәагы. Акны феихагылак амоуп, икоуп өбаны еихагылоу ахыбрақәагы. Абри инаваргылары арыцқарақәа ирҗу, агәам-самықәыргоит.

Аслан Бжьаниа идырбейт ахыбрақәа, зырееира иаарласны ихдыркәшауа.

Пәсатәи арратә санаторияқәа ркны икоуп еиуеицшым аихагылақәа змоу ахыбрақәа 10.

Атәыла Ахада дрыхәапшит ахархәарахь ирытоу акрыфартеи

аресторани. Иара убас арееиратә усурақәа мөаңысуейт абиблиотекаҗы. Ашәкәқәа зегы еиқәырхахоит.

Абри инаваргылары, Сентиабр 30 азынза Амхәыырцәа Рыцшақәеи пәсатәи асанатория ПВО-и еимаздо ацха хырцдоит.

Иара убас Аслан Бжьаниа ибейт Ақәатәи ашхәҗы аналпшырта тыңи Ацха қапшы ркны аиташьақәыргыларатә усурақәа рымәаңысшыа. Ақәа ахадара аихабы Беслан Ешба атәыла Ахада иеиҳәеит аусурақәа шхыркәшауа сентиабр 30 азынза. Ақалақь Ахада иазгәеит Ацха қапшы атың чыда шааннакылауа.

«Ари хәибашьцәа рақхәтәи аҗәыларә ахырыдыркылаз тыңууп. Уи тоурых-культура тәынхоуп. Ихәзбейт Аиааира 30 шықәса ахыцра азынза Ацха қапшы еиташьақәаргыларц, иахынзауа уи ахаҗпшра еиқәархарц», – ихәеит Ешба.

Аслан Бжьаниа Ақәа, Тарас Шамба ихьз зху апарк акны арееиратә усурақәа рцашьа гәеитейт.

«Арака иқәахоит азыршә, иргылахоит Индоевропатәи ателеграф тоурыхтә гәашьақәа жәаха, урт аамтаказы итхын, уажәы реиташьақәыргыларә иалагоит»,

(Алгарта 3-тәи ад.)

Хәаыҗреи хҗеипҗи

Адоуҳамч иазымхьчо – анарха имазам

«Сгылейт хәа иақәтәызынзы зхы узырдырыз, мамзаргы зықәгыларәҗы аҗысшәахәара, хдоухатә хәҗәра иашьаҗоу хатәы бызшәала гхадә иззымхәаз, уи хныкәгага мыругак ахәсабала зыхдырра иаднакылахәоу ауаҗы, хыншьалара змам, цәара зхәы тазмыжыуа иоуп. Ахәынтмәтцурауаа рҗаҗы, насгы аҗәлар рымацә аура зтакгыхыкәроу иреиуоу рахьтәгы ус казшыас иштызхыз, ирызгәамтазакәан дәәа «мчрақәак» иркәахицәахоит, рхыкәкы хадагы ишакәхалак, акагы хәынгамшыақәа, ахныкәгара мацара акәхоит.

«Илоуцаз ауп иаурыхуа». Хәзшаз имтан иумгыхышәаз «лоуцар» изыргәацаша аамта бзиа ауп хәарада. Цәоуыкы рыбзиа – егырт рыцәгы, урт рышьхәа еивцәзароуп еснагь. Иаиааиуа еихау ауп, еихау аҗәлар хәиҳараҗык хыкәшәахәтәо акәзароуп. Ус иқан жәытә аахыс, ус иказароуп иахыҗы, анаҗсгы.

Иахыа ашәышықәса җыц аҗәтәи аҗәашықәса ханану, аҗәлар рыхдырра, рказшыа, рцәәа шхазхәхәоу еилкаатәуп. «Уара уанкәыҗахоз сара ақәыд стәатәозма» хәа, аҗәҗы ирымхәозаргы, агәаанагара рмоуртә еипҗи уажәа зықәку. Хҗеипҗи лаша азнеира амәа есымшааирагы ишыақәарҗәбәаларц, уи пырхага амтақәа иманшәалахаша азнеишыақәа пәшааләтәуп, зегы ирыцкны аргәыҗрақәеи амцхәарақәеи мап рыцәкны, икоу шыкоу аиаша рызнагалатәуп аҗәлар, ргәы казмыжыша ахәашьа ала.

Ааи, ахәатәы змоу, ахәашьагы здыруа...

Цабыргуп, аҗы иақәтәоу аҗәра иара дақәитны икызароуп, аха убри аан дызхыҗар амуа акәзароуп, «аҗәхәлқәа аиҳыҗаху амаа аитар шалшогы», хәтәла иара имароуп хәа ацәҗы атәша шамам ацәкы.

Ишдыру еипҗи, аҗышәаҗы ашәтәхь ааха зауз аҗысабара акыраамта ашәара изыкәлом, ус хәхьзар акәхап хәргы. Жәларык ххәаа жәларык хәргәамтәуейт, аха уи ахәшә, аҗысәәа ихәшә еипҗи, хәра хәтәқәа хкноуп иахыҗкоу. Иарбан тоурыхтә зыбларазәалак хәжәлар алнагон хдоуха амчи хәдгьыл пәшыа амчи рхейбартәара. Баша ирхәом, «Адоуҳамч зцым амал аҗәтәа ичысхәуп» хәа. Аха, ирыцхарахаз, убри «аҗәтәа ичысхә» акәхейт иахыа хәуаажәларратә бзәараҗы пәҗәара хәтә хәлагаз, жәпашык хынуаагы нхәҗыҗыҗыҗы.

Зымгәа хәыцра пәҗәара азтәз аҗысәкышә қымқымқәа рхыҗыҗәара еизхәлацәпәхәза, хәжәлар ипәшыоу рдоуха азыхь хәашьхәлоит, уи, хәарада, изыҗауа абиҗарақәа бәбәала ирнымпәшырц залшарым...

Иабанзашьтибахуеишь хгәыҗреи хҗеипҗи?!

Арқәышга аҗәақәеи инапәынцоу ахшыҗартәрақәеи ауаҗы дырзәазом, адоуха амч ахархәара еихәзароуп. Убри ақнытә, хәжәеи хуси еимаданы, урт хыкәкы анагзара цабыргыла иазынархарц, ихәаны ххәыцуа акәымкәа, ххәыцны хцәажәо хышәҗәқәа еихагаләп.

Ахра АНҚӘАБ, редактор хада

Афымца иазкны

Ииуль 31 азы Апыза-министр Александр Анқәаб аилацәажәара мөаңигейт афымца азқарақәа ирызкны, – иаанацхауейт Аминистрцәа Реилазаара апресс-мәтцура.

Аилацәажәараҗы ирзаатгылейт Ареспубликатә унитартә наплакы «Амшынеиқәафымцамч» аусзуәцәа рхыҗыҗәара атышәныртәалара, аарыхра знапы алаку аусзуәцәа руалафахы

ашьтыхра ухәа азқарақәа. Чыдала ахшыҗышыҗыҗы рзыкәтәан афымцамч аҗызагақәа рыкәыргыларә, ашәахтәқәа рылхра азқарақәа.

Аилацәажәара иалахәын Апыза-министр ихәтыпуаә, аеконмика аминистр Кристина Озган, Ареспубликатә унитартә наплакы «Амшынеиқәафымцамч» аихабы Тәмыр Цыныңбал, уи актәи ихәтыпуаә Тәнгиз Гырцынба.

Аслан БЖЪАНИА: «Аполитика рылхтэзам аекономикатэ зцаарақәа»

(Алгарта)

– иҳәеит Ақәа ақалақь ахада-ра аиҳабы. Иаарласны апарк ақны акахуажәыртә иагу-иабзоу қатахоит.

Атәыла Ахада ахәшәара бзиа аитеит имәағоу аусура.

Ақәа ахадара амуниципалтә на-плакы «Ақалақьргыларә проект» аиҳабы Астамыр Пидиә иажәақәа рыла, аусурақәа рсметатә хәыңса иартәоит 17 миллиони 936 нызкь маат. Арееиратә усурақәа хыр-кәшахароуп сентабр 30 азынза.

Анафсан Ақәа ақалақь ахада-ра аиҳабы Беслан Ешба 2023 шықәса актәи ашықәсбжәзы русу-ра аиҳашәлақәа ирызкны ажәахә қайтәит. Аилацәажәара далахәын Ақсны Ахада Аслан Бжәаниа. Уи ажәахә даназызырә ашәтахь, иахәз ахәаа азықайтәит.

Атәыла Ахада ақалақь анап-гара тәбул хәа реиҳәеит интқаны ахәсабрбазы. Иазгәеитәит аты-хәтәнтәи хышықәса рынәуцқала ахтны-қалақь арәиара аганахә-ла пхәақәарақәа уағы ишибо.

«Абарт алцшәақәа иуархәоит Ақәа ахадара ламысқьыла ишә-неиуа руалпшәақәа рынағзара», – иҳәеит иара.

Убас ишықоуғы, атәыла Аха-да иазгәеитәит ақалақь апроб-лемақәа зегьтәқьы Беслан Ешба «цифрала» ишеибеймыркыз. «Ғырпштәыс иаағозар, ахәыч-баҳчақәаи ашқолқәаи разымхара, абзәаратә црытқьықәа рры-цқьара, аенергетика ирыпшәу ауадафәрақәа, Ахабла Ғыц ақны ашәнеиағыла хәраққәа рхыбқәа рырәеира, рхафәра аигәтәра, абиуцеттә усхк аусзуоцәа руалафахәы, апенсиақәа, аин-валидцәеи аветеранцәеи ироуа ацхыраағзәақәа рыштыхьра.

«Зыбәхә хәмоу жәамиллиардла амаатқәа роуп. Хәра иҳалшоит урт рызбәхә хәмхәар, итәахәршәыр, иара убас шәаҒәа ссала пхәақәа хәшцә. Аха абри азы аамтә хә-моума. Хтәылауаа иртаххарушь абарт апроблемақәа шрымоу абри адунеи ақсахра. Сгәы иаана-гоит, ххыпшымра зхы ақәызтәз, урт ргәақәа ақәағыуан Ақсны ақстазаара итәгәы еиғхәп хәа», – иацшыт Ақсны Ахада.

Ахәынқарра Ахада ағәра ганы дықоуп, Ақсны алшарамчқәа ша-моу, аха ари ишаанамго уи аус ауеит хәа. Иара игәанагарала, алшарамчқәа ахархәара рымтә-

закәа иаанхар ауеит хәа ашәартарақәа ықоуп. Ақсны аеко-номикатә суверенитет ашәтыхра шаҒаху Аслан Бжәаниа акырза зцазкуа уснағзатәни ипхәзоит.

«Хәрт зегьы иаадыруеит амчратә усхәартәқәа русзуоцәа, абиуцет иныкәнагауа руалафахәы ахәтәк Урыстәыла ишәшәауа. Уи аибашь-ра хәантә амәағара иағәу, мыш-кы 500 миллион доллар ирызтәоит, шәаыла, зықьыла иҒахо ртәи хәмхәозаргьы. Иаххәап, аамтә-казы Урыстәылатәи Афеде-рация афинанстә цхыраара хәтәра алымшо иқалар, усқан иҒаҒ-сыхәоуеи!» – дцәаит Ахада.

Уи иажәақәа рыла, убас еицш аҒағылазашәа қалар ауеит, амчратә усбартақәа иҒы-шәынтәалан аус рзымуа, избан-зар онызкь маат хәа аусура иақшахәтәо мацшәоуахоит.

«Сәра азәгы дсыршәом, ихыпшым хәынқарразар, уи аекономикатә цакыла иҒа-ртәатәу. АҒәара ахырхәртә хәа – ари атуризм ауп, абри ақнытә асәсаиртәқәа рыргыларә ус бзиоуп, аха урт 30-40-нтә рыла еиҒахароуп», – иҳәеит иара.

Бжәаниа ағәра ганы дықоуп апарт-сәсаиртәқәаи апартамент-қәаи рыргыларә, изыхәтоу азакәан анрыдыркылақь ашәтахь, акырза зцазкуа хархәаганы иқалоит Ақсны аекономикатә суверенитет аргәғәраҒәы, насгьы атың бзиа ааннакылоит аҒаиртә ба-ғәаза арееирәи атәыла газла аиқәыршәарәи реицш иқоу апро-

ект дукәа рынағзараҒәы. Убри аан, атәыла Ахада хә-саб азиуеит иқаларц зылшо ашәартарақәа рырмачзаразы азакәанпроект интқаны аус адуларә шаҒаху, иаҒыридигалоит еҒырт атәылақәа рҒышәа бзиа рхы иадырхәарц.

«Хәра иҒамоуп ихыпшым ахәынқарра. Ахәынқарратә ин-ститутқәа русура ахәтабзиара шәтыцроуп, иара убасгьы да-ара акырза аҒанакуеит ахәынтәмәцзуоцәа ауала-фахәы хәракы роуазар, аҒа-ацәа рҒыба иҒампшуазар. Абартқәа зегьы здығәғәало хби-уцет алшарақәа роуп», – иҳәеит Бжәаниа. Иара убас Ахада да-заатгьиләит ахәынқарратә маза-ра ахархәара алцшәа шылақәу. Иара иазгәеитәит, ахәшәлақәа риуразы уағы ихы иаирхәашә амазара ахәзхәтәуаа рнапахы ишрытәлатәу.

«Апрактика иахнарбеит ахәын-қарра – ари иреиҒу коммер-сантны ишықам. Ақсны абиуцет 90% шәақәгылоит абизнес ала. Ағәра ганы сықоуп, ахәынқарра мәақәтәоңы ишықалашә, аеко-

номика ақәзар, аполитика мәа-қәанаталароуп», – иацшыт иара. Аилацәажәара антәамтәзы Аслан Бжәаниа иқаз рыхшықә азишәйт Ақсны Урыстәылеи реи-зықәаашәақәа. «Хәыза дуи хәргәи хусеицура инамаданы ххәтәы зцаарақәагьы хәзбалароуп».

Бебиәи рҒаацәарақәа аамтәкала ирзыршәоит 1 миллионк маат асоциалтә цхыраағзәақәа.

Изыхәтоу адцәақәа рыдыркыле-ит Аминистрцәа Реилазаара аила-тәараҒәы.

Аамтәкалатәи ацхыраағзәа рза-шәоит асоциалтә еиқәыршәарәи адемографитә политикәи Рми-нистрәа. Аминистрцәа Реилазаара аиҒақәақәа аланағәлеит «Ақсны Ахәынқарра ашәынцқәаи аусқәа русбартақәа Рдисциплинартә пқәпцә ашәақәырғәғәаразы» ақә-цәра.

Ақсны Аминистрцәа Реила-заара «Ачәи ачашылеи рыхә-қәа ахәрынцқәа рырман-шәаларазы» ақәцәра Ғыц рыдыркылеит.

Шьтарнахыс иреиҒазоу асорт иеиуоу 1 килограммк ача 50 маат иақсахоит, 0,6 килограмм – 30 маат иреиҒамқәа; ашәбатәи асорт иеиуоу ачашыла иалху 1 кило-граммк ача – 47 маат, 0,6 кило-грамм – 28 маат.

Иара убас, Аминистрцәа Реила-заараҒәы ирыхәацшын еиуеиц-шым азцаарақәа.

Архивтә материалқәа рыла Ашәа зыхышу адокументқәа

«Авождцәеи ВКП (б) иампы-тәхәхәзи. Кавказ ақны 1920-1930 шықәсқәа рзы арәп-рессиақәа ртоурых». Абас ахызуп еицырдыруа аҒьсуа, ау-рыс уаажәларатә усзуо, асоци-ологиатә тцәарадыррақәа рдо-ктор Александр Орлов – Кретчмер ишәкәы. Уи иазкыз асиужет дырбан АҒьсуа телехәаҒьшрала. Уақәа адокументқәаи афотоматериалқәаи реиҒахарак АҒьсны атоурых иадхәалоуп, – иаанацәуеит АҒьсныпресс.

Ашәкәы атыжыра алцшәахеит атоурых иазку, шамахамзар уаф иҒыхәамшәо адокументқәа реидкыларә. Ашәкәы тнажыт Москватәи атыжыртә оңы «Ве-че». Атираж – 500 цыра.

Автор иажәақәа рыла, «ари шәкәытәқьан иқам, азәырҒы лымхәтәсла зыбәхә рахәхәз, аха ахаангы ирымбацыз иуни-калтәу адокументқәа ркаталог ауп». 600 дақьа иқоу атом иану амаатәи амаатәи еизызгаз иара имацара иакәзам, уи еизыргәит ахәаанрыцәтәи атәылақәаи иком-мерциатәым аиҒәарақәаи рҒа-тарнақәагьы.

АшәкәаҒәы ицәыргоуп США Стендфордтәи ауниверситет, Урыстәылатәи Афедерация Ахәынтархив: абиблиотекақәа, амузейқәа, Германия, Финли-андиә, Украина, Франция, АҒь-ны, еҒырт атәылақәа ркол-лекционерцәа рхәтә архивқәа, иҒафсыз ашәышықәса 20-тәи 30-тәи ашықәсқәа ртрагедитә хтысқәа рдақьа Ғыцқәа аазырп-шуа хыпхәзәара рацәала ама-териалқәа.

Атыжымтә ахықәкы – архивтә документқәа, атоурых аҒәы-лапшра, уи аспектәкәк Ғыц ахә-шәара рыҒара ауп.

«Ари убас еиҒш иқоу текстым, хәылпҒазыла ауаа гәахәарала изыпхыо. Ари ашәкәы, АҒьсны атоурых иазку уаанзәтәи аты-жымтәқәа реиҒш, ишын иарбан-заалак аҒьсуа таацәара ирыма-зарц, уи рдыруазарц, аиҒабацәа еилыркаарц, аҒар аҒьхәларц, игәныркыларц азы», – иазгәеит Александр Орлов.

Атыжымтәзы игәанаагара иҳәеит Урыстәыла аҒцәара-дыррақәа Ракадемия аетнологи-еи антропологиәи Ринститут аҒ-цәарадырратә усзуо пхәағыла, атоурыхтә тцәарадыррақәа рдо-ктор Иури Анчабәзә: «Сгәаана-гарала, абри ашәкәаҒәы ицәыргоу адокументқәа алшара хәртәит сталинра амацуртә ашәнаҒьшра, амчраҒәы Сталин итехнология аилкаара. Иара иаамтә атоурых ақны трагедитә дақьаны иа-анхоит, иҒәаҒын адемократитә хәкәитра, асовет жәлар рымчра ахәынцәа илақәахан. Александр Орлов АҒьсны азбәхә зхәо зей-уахкы ықазам амаатәиқәа ре-

изга аҒытәит, урт рхәтәарала, реиҒшымзәарала ирываургы-лаша даеакы ықазам. АбриҒ патриотизмратәкәоуп. Адоку-ментқәа, ашәкәақәа акырза идырт-баауеит Сталин иаамтә аҒцәаразы ахытхыртақәа. Ашәкәы иануп зыпшәтәи цахыоу, цыра-цыра зыпхәара уадафә адокументқәа рфотохәлақәа, аха урт ирыбзо-ураны усқантәи аамтә ахтысқәа Ғыц блала, насгьы интқаны ре-илкаара алдыршоит».

Ашәкәы адақьақәа рҒәи иарбоуп Кавказ иналукаашә аполитикатә усзуоцәа рышәкәқәа, еиуеиҒшым аилатәарақәа рыпқәанцәақәа, аус-қәаи аҒахәҒыҒәи рматериалқәа, астеннограммақәа рықәтыхқәа, ажәакала 30-тәи ашықәсқәа рдраматә хтысқәа қьаадала изыр-шахәтәуа зегьы.

Ашәкәы иамоуп абас еиҒш ақә-шақәа: Кавказтәи арегион ақны XX ашәышықәса арәволюцитә аамтә, Лавренти Берия иусура, мацурала ишәтыцра, аҒьсуаа рҒәи имаз аимадарақәа, Нестор Лакоба изааиҒәахара, 20-30-тәи ашықәсқәа раан асоциалтә еиҒақәақәа, аполитикатә еибарх-хара ашәтыцра, Нестор Ла-коба иполитикатә хырхәртәқәа, апартия адокументқәа рыла аполиттехнологияқәа, арәпрессиақәа реиҒәараатә ситемақәа.

Атоурыхтә тцәарадыррақәа ркандидат, адоцент Сослан Са-лакаиа иазгәеитәит: «Зегьы ар-хивқәа рахь инеиуам, иуацәа, игәакәақәа, иҒахцәа, идырцәа ртоурых уа ишәтазаргьы. Ари уадафәуп, ахәтә пҒәарақәа амо-уп. АшәкәаҒәы иуҒылоит цып-тәахала, хәтәахәла ақыпхы збәхыо амаатәиқәа. Атоу-рыхцәа урт рдыруан, рызбәхә рахәхәан, азәырҒы рхы иады-рхәахәан, аха урт еидкылары, цырак еизганы ақыпхы рымба-цызт. Ари аҒәабаа ду зыдбалоу, да-ара акыр иаҒьсоу усумтоуп».

Александр Орлов – Кретчмер амаатәиқәа шышықәсабжәа реизгара даҒын.

Орлов иажәақәа рыла, «ашә-кәы даеа чыдарас иамоу – аты-хәтәнтәи ашәышықәсабжәа ашәынцқәа еиуеиҒшым амзыз-қәа ирыхкәаны иаҒыртәоз амифқәа, алегендақәа рҒыр-гара аеазышәара ауп. Ус аҒа-хызар ақәахәрын. Атекцәа рҒуан атоурыхтәаацәа, аҒьсев-дотәурыхцәа, ишахәтәз ақ-цент рзықамтәкәа ахтысқәа ирыхцәажәон. Арт адокументқәа – тоурых цыбыртәкәоуп. Ақьа-адқәа ахаангы амц рхәазом. Автографқәа зну, усқантәи аамтә аҒағылазашәа зныпшәуа анапы-лафәрақәа ахәшәара рыртәоит. АҒьсуа Республика актәи аҒаҒәа русура, дара знысра рықәшәаз атрагедитә аамтәқәа раан анапхәацәа реазышәарақәа...».

Б. ҚАҒЫИА

Ақсны Аминистрцәа РеилазаараҒәы

Ииуль 27 азы имәаҒысыз Аиҳабыра реилатәараҒәы ишә-қәдырғәғәеит 2024 шықә-сазы Ақсны Ахәынқарра асо-циал-економикатә рҒәиара Аиндикативтә план. Адокумент аалҒәит Апыза-министр иҒа-ты-пуао, аекономика аминистр Кри-стина Озган.

«2024 шықәсазы атауарқәеи, аусурақәеи, амацзурақәеи еи-заку рамехак шықәырғылоуп 149,7 миллиард маат ры-ла, убрахь иналатәны ақытан-

хамәаҒәы – 11 миллиард маат. Адәныкаекономикатә ус-ура азпхәағәтоуп 46,3 миллиард маат рыла. 2022 шықәсәзтәи ақатарбақәа ирыдкылары иаз-хәра иартәоит 34%, 2023 шықә-сәзтәи аплантә қатарбақәа ирыд-кылары ақәзар – 18%», – лхәеит Озган.

Аминистрцәа Реилазаара адцә-ла Рәнәта Бицыеивә алыготәкәа лытоуп ахәынқарратә нхәртәтә фонд ақнытә хәтәык аҒәсабала илыртауа анхәртә ахәҒәса ах-шәаразы.

Рәнәта Бицыеивә – Лугансктәи Жәлартә Республика (Урыстәы-латәи Афедерация) ицо аиба-шыраҒәы иҒахәз арәпатриант Қаз-бек Бицыеив ицшәма лоуп.

Иара убас, анхәртә ахәҒәса ашәаразы алыготәкәа иҒоуп Таи-фун КәазбаҒы.

Донбасс арратә операция чы-да аан иҒахәз хәтәғәпхәрала аибашьцәа Едуард Шьакаиәи Олег

Аңсны азыргаџцаа иреиуаз

Тарас Шамба диижътеи 85 шықаса џит

Урыстәйлеи Аңсны иналу-кааша руаажәларра-политикатә усзуџы, аиуристтә тцаарадыррақәа рдоктор, Урыстәйлатәи Аџедерация зәаџ-сазтәйз аиурист, Д.И. Гәлиа ихъз зху Аңсны Аҳәынтқарратә премиеи «Ахъз-Аңша» аорден актәи аџазарей занашъаз, Жәларбжъаратәи Адыгатә академия налатаны ауаажәларратә академияқәа ааба рлахәйла Тарас Мирон-иџа Шамба диижътеи 85 шықаса џит.

Тарас Шамба диит 1938 шықаса июль 29 рзы Ақәа ақалақь аңны. Абжъаратә школ даналга, дталоит М. Ломоносов ихъз зху Москватәи аҳәынтқарратә университет аиурист-азиндырџы изанаат ала. Ицара далганы Аңсныка даны-хынхә (1963), аңхъа аусура дала-гоит Ақәа ақалақь апрокуратураџы устцааџыс, шықәсык антцы апартиа Аңснытәи аобком административтә усбартақәа рыкәша ашқа диаргоит. Азықатарә бзиа змаз аиурист-азиндырџы иеаз-тәйлхны аус шиуазгьы, игәы ихон еиҳа изааигәаны иибоз ахъ. Итахын ицара иаицдар, атцаарадырра иеазикыр. Игәтақы аназарагьы дазыҳатцақон. Ратцак мыртықәа КПСС Ацентр Комитет аңны иқаз Иреиҳау апартиатә школ ашқа дрыштыуеит Аңснытәи аобком аңнытә иоуз ашәџы инакәыршәаны. Ацараиуртә далгоит 1970 шықаса рзы, дәәа џышықәсагьы аус иуит апартиа Аңснытәи аобком аңны. 1973 шықаса рзы џапхъа Москвака диасуеит, ауаажәларратә тцаарадыррақәа Ракадемия аңны аспирантура дталоит. Ицара анхиркәшоз кәџиарала ихъчеит акаңдидаттә диссертация. Академия аңны арцаџы еиҳабыс аусура иала-газ, аиуристтә тцаарадыррақәа ркандидат Тарас Шамба аспирантцәа напхгара ригон, доцентын, азнаатәидгылатә хеилак дахантәаџын. Атцаарадырра есаира иеагәйлеихалон, лассы-лассы Москватәи журналкәа ирнылон азинтцаара иазкыз истатикақәа. 1985 шықаса рзы адоктортә диссертация ихъчоит «Асоциалисттә уаажәларраџы адемократиеи азинпориадоки» атемала. Аҳәынтқарратә ргыларей азини ркафедра дапрофессорхоит.

Тарас Шамба итцааратә усурәџы дзылҕымхаз мөхақы тбала еиларсын. Еиҳарак рызкуп аҳәынтқаррей азини ртеория, аџедерализм, ауаҕытәџыса изинқәа ухәа жәпақы. Инапы итихит 300 рқынза астатикақәа, амонографияқәа убрахъ иналатаны. Хазы итижыт 25 инарыцны ашәкәкәа.

Иааиџмыркәзакәа Тарас Шамба истатикақәеи, ирецензияқәеи, иххәаакатцарақәеи рнылон еиуеиџшым атцаарадырратә усумтқәеи апрактикатә конференцияқәа рматериалқәеи реизгәкәеи рқны. Урт Москва еиџш, итытуан, Ростов, Черкәсск, Минск ухәа атыжыртақәа рқны. Еиҳаразакгьы Москва итытца ажурналкәа: «Государство и право», «Журнал Российского права», «Российская юстиция», «Национальные интересы», «Право и политика», иара убасгьы «Северо-кавказский юридический вестник» рдакәкәа рқны лассы-лассы иусумтқәа ркыџхъуан. Апрофессор Тарас Шамба 40-џык инареиҳаны аспирантцәа еицә-иаазеит, Урыстәйлаа реиџш, аҳәанырцәтәи атәйлақәа рхатарнақцәагьы. Урт иахъа аиуристтә тцаарадыррақәа ркандидат хәа ахъз рхуп, хәҕхъакагьы узыкәгәйбуа зытцааратә усура амөхак зыртбаауа ракәны дры-хәаҕшуан.

Ацарауаџ жәларбжъаратәи аконференцияқәеи, афорумқәеи акыр дрылахәхәан, алекцияқәа дрыџхъон: Германия, Польша, Чехия, Словакия, Болгария, Румыния, Бирзентәйла, Куба, Шьамтәйла,

Иордания, Мсыр, Голландия, Испания, гьыхәтәи Асовет Еидгыла аресубликақәа зегьы рқны.

Тарас Шамба данхәыцыз нахыс инырхъан Аңсадгьыл агәыбылра. Ижәлар рмилаттә зинқәареилахәара, залымдарала рызныкәара аамтқәагьы дырхаанын. Даныџеидасгьы, уаҕытәџысак иахәсабала данышъақәгылагы, дахьыкәзаалакгы иџсадгьыли ижәлары аңхъа иргылон, гәтыгьбьбала дырзықан, акыр дхәартхозар иаап-сарақәагьы рзыкыр итахын. Ацарауаџ еснагь лабәаба ибон ижәлар ртагылазашъа, ажәйтәзатәи атоурых змоу, Кавказ иашәагәыту амилат рыџсадгьыл шрымаркуаз, рмилаттә хдырра рцәырзра ишашьтәз, убри алагы рзинқәа шырфәкәоз. Амалахазгьы хьатрак қамтқәа илихыз амөа данын, ибартан ижәлар иааиџмыркәзакәа рмила-тхәкәитратә кәҕара алтшәа аанамыштыр шамуаз.

Тарас Шамба иџстазаараџы еиҳа акрызцазкуа хәа ииџхъазоз, иаликаауаз ахтысқәа иреиуоуп: Москватәи аҳәынтқарратә университет аиуристтә факультет иалгара, иреиҳау апартиатә школи ауаажәларратә тцаарадыррақәа Ракадемииеи рқны ицара ахыркәшара, аиуристтә тцаарадыррақәа рдоктор хәа адиссертация ахчара, Аңсны Аңынцтәйлатә еибашьраан хәжәлар иргаз Аиааиреи Аңсны ахыџшымра аиуреи.

1958-1963 шықәскәа раан Тарас Шамба Москватәи ауниверситет дтанатцы, иџыцәа ицирхырааны еиџыркааз аңсуаа рхейдыла анапхгаџыс дьқан. Аңсны аус аниуаз ашықәскәа (1964-1968, 1970-1972) алаҳамтцозар, 1992 шықәса рзынза ескынагьы Москватәи аңсуаа рхейдыла деиҳабын. Аңсуа студентцәа рапшыгарала 1959 шықәса рзы иазгәатан март 4 амшынхәа. Мышъабзиала убри инаркны Москва инхо аңсуаа иааиџмыркәзакәа есышықәса иазгәартхоит.

Тарас Шамба ауаажәларратә усурәџы илаз аиџкааратә баџхатәра ааҕшит дзылҕаз академия апартиатә комитет амазаныкәагәс ихъз анырхәа. Аңсуа царауаџ гәрагарала инапы ианыртцаз амацура идыррей иџышәеи агирхомызт, ишилшоз ала дазааҕсон. Аратәи иусурала уи дрымадан, КПСС Ацентр Комитет Амазаныкәагәс Хәда Михаил Горбачов аңхъа днаргыланы, аҳәынтқарра анапхгаџцаа азәырџы.

Ишдыру еиџш, усқан СССР жәлар рдепутатцәас Аңснынтә иалхын аңсуа жәлар иреиџу ртеицәа рхатарнақцәа, урт дыруазәкын Тарас Шамба.

Тарас Шамба СССР жәлар рдепутатс данықаз ашықәскәа раан еиҳагьы аҕыцәа ирхаит, Москва аиҳабыра рқны еиџш, Асовет Еидгыла арегионқәа рқнытә, чыдала дырзааигәахеит Нхытц-Кавказтәи

ареспубликақәа рхатарнақцәа. СССР жәлар рдепутат, аиустиция аминистрс иқаз, Жәларбжъаратәи Ачеркәстә Ассоциация акыр шықәса иахәгылаз адыга жәлар ртеи хъзырхәага, Кавказ аңа иаша, иаамтқәа зыџстазаара иалтцыз Иури Калмыкови Тарас Шамбеи реиџызара хәцыркхеит депутатцәас ианыкала нахыс.

Тарас Шамба ирхауан аҕыцәа, иаамысташәара, ихәыщыа, ихымџапгашыа, идунейхәапшышыа ухәа рыла икәша-мыкәша иқаз ишқа ихәириџшуан. Итцаамтқәеи иусумтқәеи ракәзар, ирныџшуан Аңсны аҳәынтқарра иамоу азинтә шьатақәагьы.

Аңсны Аңынцтәйлатә еибашьра (1992-1993 ш.ш.) иалагаанзәагы Тарас Шамба дзыхәпшхъан Қырттәйлеи Аңсны реизыкәзаашыа ашьатақәа. Ари иахнарбоит аңсуа царауаџ идыррей иџышәеи иџсадгьыли ижәлары ишыдырхәоз. 1992 шықәса (июль) рзы агазет «Абхазия» №23 ианылеит Тарас Шамба аус здиулаз Аресублика Аңсны Аресублика Қырттәйлеи реизыкәзаашыа ашьатақәа ирызку Аиқәшахатра (апроект азы ажәалагәлақәа) зыхъзу. Тарас Шамба ипроект шьатас иаман 1992 шықәса август 14 рзы Аңсны Иреиҳазоу Асовет хәәпшраны иқаз апроека. Аңсны анапхгара амак-аиџақәа тынч мөала рызбаразы икартоз аеа-зышәарақәа лтшәадахеит, уи аены Қырттәйла Аҳәынтсовет ар Аңсны рымпытархаларц иақәлеит, аибашьра иалагеит.

Аңсуаи абазакәеи еидызкыло уаажәларратә хейдылақь аңцара Тарас Шамба гәтакыс имеижьтеи акраатцуан. Иажәалагәла иманы днеит усқан Аңсны Иреиҳазоу Асовет Ахантәаџыс иқаз В.Г. Арзынба икны, даҕа-зырәзхеит. Аңсуа-абаза жәлар Жәларбжъаратәи Рассоциация аҕцаразы Аконгресс амөапгара азгәатан Ақәа, 1992 шықәса сентиабр 28 рзы. Аңсны анапхгара ақәцара рыдыркылахан ииун 23 рзы. Август 14 рзы Қырттәйла Аҳәынтсовет ар Аңсны рымпытархаларц ианакәла, Аңсны Аңынцтәйлатә еибашьра антцысы агәтәкәагьы зынамзгеит. Аха, Аңсны аибашьра шцозгьы, Аконгресс мөапган 1992 шықәса октиабр 7-8 рзы Гәдоу-та араион атоурыхтә тыџ – Лыхнаштә. Аңсуа-абаза жәлар Адунеизегьтәи Рконгресс ахантәаџыс далхын аханатә уи аңшәагәыс иамаз Тарас Шамба.

Аңсны ақазарей ақамзаарей ианрыбжәгылаз аамтәзы еиџкаахаз Аңсуа-абаза жәлар Жәларбжъаратәи Рассоциация аңцара иартцабыргит зегьрыла иахәтәны ишызџы. Ассоциация иалнаршаз рацәоуп аҳәанырцә инхо аңсуаи абазакәеи реидкыларәџы, рыџсадгьыл ахь рхьарышәраџы, ирышло ала ацъыраара картцартә атагылазашыа роурц азы.

Аңсны Аңынцтәйлатә еиба-

шья ианалага инаркны, Аңсуа-абаза жәлар Жәларбжъаратәи Рассоциация аниџкааха нахыс, Тарас Шамба имч-илша азкхеит Аңсадгьыл ахәкәиттәра. Уи Аңсны анапхгара, аполитикатәи ауаажәларратәи усзуџцаа, арратә командақатарә дрымадан. Урыстәйла амчратә усбартақәа акыр рнапхгарақәа рқны имаз ама-дарақәа ихы иархәаны Аңсадгьыл иахәашаз, мақьанагьы аргамма иузымхәо, аусқәа маҕымкәа еиџкаауан.

Аңсуа-абаза жәлар Жәларбжъаратәи Рассоциация аңцара-ла еидкылахеит аҳәанырцәтәи атәйлақәа ирыланхо аңсуаи абазакәеи, Аңсны Аңынцтәйлатә еибашьраан иаапшит урт реидгылары, ракзәара, Аиааираџы рлағалагы кәнушю иқазам.

Тарас Шамба ихатә тәацәара бзиа аңцаны иман. Мшәенеиџш, диарбьажәҕаны дивагылан иџшәмапгәыс Нелиа Рамазанова. Рыпхәцәа Гаианеи Назиреи ирылағәырбьартә икан.

Урыстәйлан еицырдыруа аиуристцәа ируазәкыс, аңсуаа рахьтә рапхәтәи аиуристтә тцаарадыррақәа рдоктор Тарас Шамба 1997 шықәса инаркны акыр шықәса инеиџынкыланы аус иухъан Урыстәйлатәи аҳәын-тқарратә ахәхәхәтра-экономикатә университет аңны, аңхъа аиуристтә факультет аде-карс (аинститут адиректорс) дьқан, 2003 шықәса инаркны – ауниверситет рапхәтәи апро-ректорс. Ауниверситет аректор Сергеи Бабурин Урыстәйлатәи Аџедерация Аҳәынтқарратә Дума адепутатс даналырх, нас-гы Аҳәынтқарратә Дума Ахан-тәаџы ихәтыпәуаџ данықала ашьтахъ, 2004 шықәса нахыс Урыстәйлатәи аҳәынтқарратә ахәхәхәтра-экономикатә универ-ситет аректор инапынцәкәа на-игзон. Аамтқала алекцияқәа дрыпхъон Урыстәйлатәи Аџе-дерация Апрезидент икны икоу аҳәынтқарратә матцура акаде-мииеи, Урыстәйла аиҳабыра ир-тәу жәлар рынхамөа акаде-мииеи, азинзбара Урыстәйлатәи академииеи рқны. Мшәенеиџш, еилеигзон ацара-аазаратәи, ат-цааратәи, ауаажәларратәи усура.

Аңсны Урыстәйлеи реиџш, аңсуа-абаза диаспорақәа ахын-хо аҳәанырцәтәи атәйлақәа жәпақы рқны иахәагы Тарас Шамба ихъзи ижәлеи еидкы-ланы дыргәаладыршәоит. Ауаажә-ларра-политикатәи усзуџы, Аңсуа-абаза жәлар Рконгресс рапхәтәи анапхгаџыс иқаз Та-рас Шамба 2022 шықәса де-кабр мазы игәалашәара ахәтыр азы Ақәа, ихъз зху апарк аңны иқәыргылан ибақа, Аңсны анап-хгарей ауаажәларрей алархәны егәартын.

Цабыргны, Тарас Мирон-иџа Шамба иџстазаара зегьы ижәлар рымац аурә иазкын. Аңсуа-абаза жәлар Рконгресс аниџкааха нахыс акыр шықәса анапхгараџы иқазара аан шьар-дагы илиршеит аҳәанырцәтәи аңсуа-абаза диаспорақәа реид-кыларәџы, аимадарей аусеицуреи рышьякәыргыларәџы, азеиџш-милаттә цакы змоу азцаатәкәа рхатгьыларей рызбрей рқны. Иара иеиџш иқаз атеицәа хъзыр-хәагақәа ирыбзоуруоп аңсуа жәлар рмила-тхәкәитратә кәҕара еиҳсыбьра ақәымзаара, амила-т хдырра ашьтырха, абцәрла Аңсадгьыл ахчара анаҕахәагы Аиааира алыршара, хтәйла ахы-пшымыра азхатара амөа иахъану.

Зыџсадгьыли зыуаажәлары еснагь ламысла рымац аурә иазхиаз, шьардагы зылзыршаз атеи хъзырхәага 83 шықәса дшыртагылаз иџстазаара далцит. Анышә дамәрдеит иабшьтра рцынцә аңны – Гәдоута араион Аббархыкә ақытан. Аңсны еиџш, аңсуа-абаза диаспорақәа зегьы цыз дуны ирыдыркылеит жәлар ртеи дахьрыпхаз, аха Аңсны атоурых аңны ихъз лаша хаштра ақәымкәа иаанхоит.

В. АҢХАЗОУ

Амилаттә чыдара зныџшуа

Аамтә ашьаџәа уамашәа иц-цакны иқанацәоит, иаџсахуеит адунеи ахаџара, иланагәлоит аџыцрақәа. Есааира ауаа рып-стазаара зырманшәало атагы-лазаашыа феыцқәа аҕыртцәоит. Уи иабзоурахеит аҕара атыжырагы.

Акыр шәышықәса рапхъа, еиуеиџшым аамтқәа рзы, Аңсны адунеиаџ анырра ду змаз аҳәын-тқаррақәеи амадара рыбжъан. Уи атәы зырцабыргуа акы аңны икоуп Аңсны адгьылтцакыраџы иџшааз аҕараџырпқәа.

Аңсны адгьылтцакыраџы иџша-аз аҕараџырпқәа рқынтәи еиҳа ижәытәтеиу аңны икоуп «Колхидка» захъзу. Иара убас, акрызхыцәу хәа иџхъазоуп абырзенцәеи аурымцәеи рхантәи аҕараџырп. Абжъарашышықәсазы Аңсны ахархәара аман Византиатәи аҕараџырп.

Асовет Еидгыла анышьякәгыла ашьтахъ 1923 шықәса инаркны 1991 шықәсанза Аңсны ҕарас рхы иадырхәон асоветтә маатқәа.

Иахьатәи аамтәзы, Аңсны официалла иаџу, рхы иадырхәо Уры-стәйлатәи амаатқәа роуп.

2008 шықәсазы Аңсны Аҳәын-тқарра Амилаттә банк итңажьуа иа-лагеит аҕсар захъзу аҕараџырп. Аҕсарк – жәа маатк хәа ахә-ршьоит. Иара гәаларшәагатә ҕа-раџырпуп, аҳәаахәтраџы рхы иадырхәазом.

Ааигәа Гонконг имџапгысуан Адунеизегьтәи анунизматтә хәа-ахәтратә цәыргәқәа. Уи Азия зегь-азы акрызцазкуа хтысны иқәлеит.

Ари ахтыс иахәтәкхеит Аңснытәи аҕсаркәагьы.

Аңснытәи Амилаттә банк ын-тууп Адунеизегьтәи анунизматтә цәыргәқәа аеаланархәуеиџтеи. Гонконг, Аңсны Амилаттә банк ицәыргәқәнацәон абанкнотқәа џеи, 50 инарзынапшыуа аҕсар-қәеи. Уа еиҳарак азфәлымхара зыртәз ракахеит абанкнотқәа «Владислав Арзынба», «25 ҕсар». Урт 30 тәйла рқынтәи аколлекционерцәа иаархәеит. Ацәыргәқәа аҳәақәа иртагзаны итииз абанкнотқәа рзеиџш еи-цталыц џ-миллион маат рқынза иназоит.

Ари ацәыргәқәа аусуратә хәтеи аукционтә хәтеи дрылахәын Аңсны Амилаттә банк ахантәаџы Беслан Барателиа.

Аусмөапгәтә ашьтахыгы Аң-снытәи абанкнотқәа раахәаразы аинтерес шықәацәа икан.

Адунеизегьтәи анунизматтә цәыргәқәаџы аңсуа ҕсар-қәа даара азфәлымхара ахь-рыртәз крызцазкуа хтысуп хтылазы. Уи аҕара унаргоит хәп-хәакагы амилаттә ҕара ауаа шаднапхәалало. Иара хмилиттә чыдарақәа зныџшуа акы аңны икоуп.

Мадина АМЦҢХА,
ААУ афилологиятә факультет
ажурналистика ақша
актәи акурс астудент

Аиаири – 30

Хажалар ҕаымаҕыс ргэайа иалалаз аибашыра аңооз, аба ихымта иаҕагылан зыкыыла Аҕсны аҕацэеи аҕыацэеи. Аибашыра адэаҕы афырхайа ахы даҕагылоуп, аха аба ихымта ахара инаттар ацхыраара изто амедиахэшыцаа роуп. Дара ирхэышэтэуа ихыаа рхыаауп.

Уажэы сзыхцэажэо афыр-пүхэызба, амедиахэшыа Шыазина Цыапуаҕыҕа, диит Члоу ақытан.

Члоутэи абжыратэ школ далгеит, нас дталоит амедицинатэ царайурта.

Ацарайурта ашытахь дталоит Аҕснытэи ахэынтқарратэ университет афилологитэ факультет, иахыа аҕсуатцаратэ институт аҕы аус луеит.

Аибашыра шалагаз атэы абеилышэкааи?

Аибашыра ианалага аҕыхэтэи амш азыхэан аусураҕы сыкан, убра исахаит, убраантэи сцит амза 14 инаркны аҕыхэтэи ацэахэаҕы сыкан, убраантэи иалагеит сара сеибашыра ахтыскаа.

Иарбан хырхартаз шэахыҕаз?

Ешыратэи ахырхартакны. Ацха Каҕышь ала салагеит, нас дара аибашыцаа хрыцны Гэымста ахырхартахь хцеит.

Зегь реиха шэаҕы иаанхаз ахтыс?

Аибашыра ахтыскаа жэахэарада егырт ырылашаашыазом, аибашыра дачеакала икоуп, иара иалахэыз ибзианы ирдыруеит.

Аибашыракны егы аҕыстазааракны иуҕымло аизыҕазаашыаҕа рацэаны иубоит, аихзызаарейпш икоу, агэеибатарейпш икоу. Цэҕыла ибзианы иубоит убри аибашыра акны. Аҕысрей абзареи ауаҕы данрыбжыагылалак дачеакала икоуп хымҕада, уи азыхэан акэхап ауаҕытэыҕса еиха даартхоит, еиха дражоит, усшэа сгэы иаанагоит. Сара избон шака дара-дара еихзызауаз аибашыцаа, шака игэеибатоз. Атынч пүстазааракны хи-пүси хэа икало, аҕыза ыказам, аибашыракны, ус икамлар уаҕызалымтуазар акэхап.

Шэара шэы еиха ихыантаз амш?

Аибашыра амшкэа зегь хыантан хымҕада, аха ажэыларакэа ркны иаха ихыантан.

Иузааигэо, узлагыло ауаа уганакны иахэеи-уахеи иубоз анувыршыаауа, уи дачеакы иалашаашыазом хымҕада, убирт зегь гэыхыны уҕыстазаара зегы ианугоит нас. Урт реипш икоу ахтыскаа хаштшыа рымазам. Сара хатала Ешыра-Афонтэи абаталион салахэын ишысхэаз еипш, аҕыхэтэи амшкэа инадыркны Гэымстатэи ахырхартахь харгеит, ар хашрыцыз уахь хаиаргеит нас еиҕыркаауа иалагеит хэыч-хэычы абаталионкэа, убас Ешыра-Афонтэи абаталион анеиҕыркаа харгы убрахь хрышыт, хатала Качубеи Аҕзба напхгара зитоз аротыхь ашытахь иара Качубеи Аҕзба дачеа хырхартак ахь диаргоит, аха хара уа абаталион акны хшыҕаз хаанхеит ацхытэанынза.

Ишэыцыз шэаыцэа азэык- аҕыцак рыхызкэа?

Иазгэастар стахуп азбацэа

еицкэаз, урт заанатла амедина иадхэалазамыт, аха аибашыра ианалага абра хатахуп хэа азыпүхэазаны инеиз Иулиа Багателиаҕыҕа, Зина Каҕыҕа, Ламара Чамагуаҕыҕа абарт дареи сареи аханатэ инаркны хэицын.

Ламареи Зинеи дачеа ротаакны икан, хара дачеа ротаакны хакан, аха баталионк акэын хэидыскылоз. Икан егы аротэҕы азбацэа, нас ихышэаны инеит урт Гэлиаҕыҕа Аидеи, Мактина Цыениаҕыҕаи.

Абрака лымкаала рызбахэ схэарц стахуп аҕыца аихэшыцаа Кэыркыҕацэа, дара убарт азбацэаҕы абри абаталион акны икан, аҕыхэтэи амшкэа инадыркны.

Раиса дтахоит Ахбиуктэи ажэылараан, ахэра бааҕс луеит. Даҕахыпсауеит лыхэра.

АФЫРПҮХЭЫЗБАЛНЫСЫМЦА

Света аибашыра ашытахь март азыхэан Галка ирышыт, убыскан аибашырашытахыҕы абас рееитныпүсахланы ицалар акэын убрахь. Убрахь иахыцаз амина рытапүжэеит, Иулиа Багателиаҕыҕа бэҕэала дхэын, ахэра баҕс лыман, Света дтахоит убрака март азыхэан.

Исхэарц стахуп Светеи Раиеи аишыцаа гэакыаҕа рыҕыацэа шракэыз, штак еицтанхон, Света лашыа Славик Кэыркыба, Гагра агаразын дтахеит хэоуп ишысгэалашэо сымҕашыозар. Иура Раиа лашыа гэакыа, Аҕэа агараан цэыббрамза 17 азыхэан дтахоит. Ажэакала, пүшыҕык ауаа штак аҕынтэи итахоит, штак еицтыцыз, аҕыца азбацэеи, аҕыца ачкэынцэеи.

Иаҕы ухэаргы урт рзы акагы зымыцхэахом, ирыкэнаго ажэа ахэашыа амазам. Ридгыл рхы ахтнырцеит. Ғыпүхыакшыа ззымдыруаз ракэын абарт азбацэа.

30 шыкэса цит, аха ирыхэтоу ажэа хэоуп хэа сгэы иаанагазом. Уи нас изхэашаҕы калап аҕыҕака, пүшзала. Зызбахэ хэалатэу итахаз роуп, икоу хтэы хэара атахзам, икоу усгы хэпсы тоуп. Убарт зегы игэыхыны иузынхоит жэахэарада, ихэаан хэпүстазаара зегь ихэаман халсуеит абарт реипш икоу ахтыскаа.

Аиаири амш шэабапүлеи?

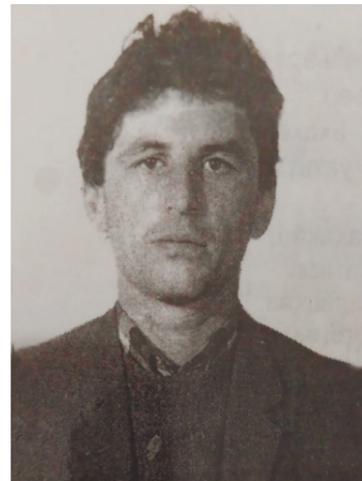
Ишысхэаз еипш абаталион хэцны хауан, хэзцыз Ачадарала ихалеит, уи иахыа «Ешера-Афонтэи» абаталион ззырхэо, хэзи-пүшеи змоу баталионуп. Цыара затэыкыгы ирыдыз адта рзыкамтакэа ихнымхэзеит, иахэнеиз икацан аус. Убри абаталион

саргы сахыацыз насыпү сыманы схы сыпүхэзоит, рхыпүша бзиан, еибашыцаа бьеиакэан.

Ачадара ихалеит, Ачадарала ажэытэ хабла ргеит, нас убсынтэи аҕсырта ыкоуп, ажраду харны ахабла ҕыц ахь хабжыалеит. Аргун ала, убри ахабла азбжа ганы, ауаа убрака ипүхэеит, адыршаены ДЕПО хэа иахыашытоу аихамоа хэахысны, аҕырмакыаҕкны хкылсит. Нас «Прспект мира» хэа ускан изахызыз, иахыа «Аиаири» амоа хшаныз асаат аҕыханза хааит. Амза 27 рзыхэан Аҕэа ақалак аонытқа хакан, Аҕэа ган. Амза 28 рзыхэан абаталион сацны Кэыдры ацхаҕкны хцеит. Убра еипүлеит а-фронтк реибашыцаа.

Аха ибныри хэа бсазцауазар? Акгы сымнырзеит, избан акэзар, абни хатала уара ахыа анумо, убри акгы ихнамеуазар калап, уи нас аамтакэа бжыалоит, ахэра зыхэшэтэуа аамта ауп рымхэеи, аха ускантэи аамтазы хэахэшыаҕа

Хнырхэышыа змам...

Еимаҕны илеиуан асы... Сани сареи хтэаны афото-сахыаҕа реизга хэахэапшун. Сара уажэы-уажэы сан слазцауа иҕыстауан исзымдыруаз ауаа. Ус сани саби рчара асахыаҕа рҕы сан илывагылаз арпүс «дызустада» хэа санцаа иаалнубаалартэ еипш лылахь ааикэылеит, уимоу, лылабжышгы аахыжжылеит. Излалхэаз ала, уи «арпүс иашыеи иареи ртоурых даара игэыхуп» лара лзы. Ас сан лгэы зырпүшааз ауаа ртоурых еилыскаар стахын, слыхэеит исзеиталхэарц урт ртоурых. Сеырмазеины снатэан, лзызырыҕара сналагеит.

«Сабду иашыа – Хаҕырат Чамаҕэуа, иматацэа ракэын арт аҕеишыцаа, Зураби Анзори Трапүшыаа. Заншыцаа ргэаратаҕы игэа-зырхаҕаха, гэыблыла ираазаз, згэырткэыл еилыххаз, уамашэа зыхшыҕа бзиаз ахэыцкэа ракэын. Рҕыцаҕы Цандрыпүштыи аҕсуа ашкол-аинтернат №1 иалгеит. Зураб деихабын, ашкол даналга Ростов амашынакэа рыкатцара иадхэалаз ацара далгеит, аусгы иуан уи аганахыала. Даара инапы бзиан, исгэалашэоит асаатқэа инадыркны зегы изнагон акацаразы, сгэы иаанагон изымдыруа акы ыкамыт хэа.

Анзоргы даныхэычыз нахыс атехника иадхэалаз зегы аинтерес иман. Уигы иашыа еипш еснаҕ акы ирххон, азэы мап ицэикуамыт. Акалашэа дуаҕы иашан, игэампүхо акы ибар иаартны ихэон.

Сара еснаҕ дсыхлафуа ихэон саазара дшалахыыз, сгара ширтысуаз, зынгы ишы-хиршэтхэаз, аха уи еихаҕы сеилнаркэеит хэа. Саб уи ида сахэшыеи сареи акино ахь хыштыуамыт, даххылапшун азы. Ускан пату амазамыт азбацэа рхала ахэылпэзы рашыцаа рыда идэылтыр. Нас акино ашытахь аҕныка хэицауан, сабгы изеит-аххэон хэахыҕаз иахбаз, иаргы игы иаахэон. Иара еснаҕ саб ибиблиотека акынтэ ашэкаҕа ганы дрыпүхьон, нас еимахдон дзыпүхэзы са зыпүхэзы. Уажэы аламала ашэкаҕа ирылацаажэом, ускан урт азэи-азэи иахэеитэибахэон, ишеилахкааз еилхаргон.

Анзор иоуп изыбзоуроу абыста аушыа ахысцазгы. «Шыта бхэычума, банду абыста шпалбыруеи?» – сыхтеикуан уи. Саргы ипүхасшыан, 7-тэи акласс аҕы сантэаз санду илымакны

аҕсуамцаҕы абыста аура салагеит.

Анзори Зураби патриотцэан иаазан, аҕсуара бзиа ирбон. 1989 шыкэсазы Аҕэа ақырткэеи аҕсуааи рыбжыара аидысларакэа аныкала, урт уахь еихеит. Ускан иашыеи иареи аҕагылазаашыа анырба рҕызцаа рыдыкылыны иалагеит арткэацгакэа рыкатцара, еикэдыршэеит зкыы инареихэаны.

Ашытахь, Аҕсны ақыртэуа данакэла, ицеит рҕыцэегь еибашыра. Зураб, сентиабр азы атехника дшазказаз здыруаз, Гэдоутэ азауад «Луч» ахь ааҕыҕара иртоит абцвар акацаразы. Уи иагылишеит ари аус аҕы имачымкэа. Анзор деибашыуан зны Аҕэа-Ацха Каҕышь, нас Шрома, Гэымста. Уи иеибашышыа, игэымшэара рыла даарылукаартэ дыкан, иҕызцаа-аибашыцаа хызычиданы «Рембо» хэа иархэон.

Ешыра ақыртцэа ртанккэа аналалаз напышыашэала ашытахька рхэацараҕы рапүхэа игылаз дреиуан. Уи ашытахь акырынтэ иҕызцаа дрыцны, азы дырны пүшыхэра дцахэан, иблакэаҕы ааха роуит, аха ахэшэтэыртэҕы иҕышытамырхакэа, лассы дгэжыит иҕызцаа рахь. Гагра ажэылара калоит хэа Анзор ианиаха, уахь деихеит. Уаҕагы гэымшэарыла атанк аҕырсхуеит хэа дшаҕыз дтахоит.

52 мшы аатуаны, иашыа ихэаҕынахь ишаауаз машэырла итахоит Зурабгы ианшыа Хараз Чамаҕэуаҕы, иара убас ешыак еипш ирбоз ргэыла Цыба Валикэаҕы. «Иубаз еицэа убеит» – хэа, ан рыцха лыҕыацэа данрыкэҕэырбашаз рхатгэынкэа роуп илзынхаз. Чарак ашэа ахытымҕыцыз агэараҕа ашэ акит. Өеихагылак иказ рнапала еиҕкааза, гэыблыла агэыбракэа зыдхэаланы идыргылаз аҕны бакацас иууаза иаанхеит.

Ех, шака рыцхара хэаанагазеи уаха икамлаша аибашыра... Иаҕы аамта царгы урт ацэызкэа хаштшыа рымам, еихагы иҕэбэахоит. Сан лажэакэа ирыцыз ахыа саргы исныруан уажэы. Исхэара зымыдура дааҕыдыскылеит. Хэаҕыҕы хгэыдеибакылан, ҕымт ххэыцракэа хэерытаны акыраамта хтэан.

Адаахы асы шлеиц илеиуан. **Лана КОФ-ОГЛЫ,** афилологитэ факультет ажуриналистика аҕэша 1-тэи акурс астудент

Абзиа уанашьцылалак...

Атцыхэтэнтэи аамтазы аинтернет ахархэара агыжэара аго иалагеит, ауаажэлар рыпсытазаарагы иахэтакхеит. Уимоу, иара ада «псы рхамкэан» икалеит.

Хэарада, аинтернет ахархэара даара излабзиоу, еиуеипышым аускэа реифкаарафы изламаншэалоу рацеоуп, аха хэартара ахыламгы калоит, еиуеипышым амзызкэа ирыхкыаны. Зегь рапхьазагы ауафы иблара иапырхагоуп, амобилтэ телкэеи акомпьютертэ техника ахархэареи аамта рацеа ахыкэдырзуа азы. Уаанза ауаа еибабозтгы, еицеаажэозтгы, уажэы еидтэалозаргы, азэи-азэи еихэапшзом, амобилтэ телкэа рыла аинтернет иштоу, рхэыцракэа зегь уахь ишыкоу, еифампышуа еидыцуеит. Аха, аинтернет ахархэарагы ус имариам, ахарць рацеа агоит.

Еилкаауп атцыхэтэнтэи аамтазы зегьынцэара ауафы ихы иаирхэозаалакгы рыхэпса ацлара ишафу.

Хатала, хара хаззатгыло, аинтернет «Система» акэзар, ааигэа ахэпса шышьтырхьазгы, ииуль 1 азы иаалыркыны абоненттэ

хэпса 600 маат ркынза ихаргалахьаз даеа 150 маат ацырцеит. Уи аамтазы, аинтернет «Система» ахархэащэа азэыршы ирзымбатэбарахеит, азэи-азэи еизцаауа рефархеит. Абоненттэ хэпса 600 маат шээз, ринтернет аус замуа аилкаара реазыркиит, урт рахьтэ хара хыфэцаажээ азэык-шыцбак ражэакэа рыла, уи атак роуит, иара «Система» аофис ахь ател ианас ашьтахь. Хатала, арт ацэахэакэа равтор «аинтернет аобоненттэ хэпса сшэеит, аха аус аузом. Изыкхэазеи?» хэа ател шытызхызы «Система» аусзуо илыстаз азцаара абас атак калцеит: «Мчыбжык цуеит ахэпса шышьтырхьаз ала смс-кэа ахархэащэа ирзахашьтыжэтеи».

«Афымсаг ахынзафэицу ибзианы иапырсоит» – шырхэо еипыш, аинтернет «Система» рапхьатэи ашыкэсэа рзы даара ибзианы аус ауан, иласын, иманшэалан. Уи Апсны атэылауаа рымац ауеижэтеи 15 шыкэса цуеит. Аха атцыхэтэнтэи аамтазы, аинтернет «Система» ахатабзиара хысхахо иалагеит, зны-зынла аимадара ызуеит. Издыруада, уажэтэи

ахэпса ашьтыхра аинтернет ахархэара ахатабзиара аибытэра иацхрауазар, уи акэзар мзыс иамоу?

Аинтернет «Система» абоненттэ хэпса ашьтыхрей уи иадхэалаз азцааракэеи ртак аилкааразы хара хамфахыцит уи апцэащэа ируазэку Дмитри Халбад иахь.

Азныказы, Дмитри Халбад хэфэцаажэара мап ацэикырц далагеит, акыпхь азы акэымкэан, ус шэызцааракэа ртак кастцоит, – ихэеит. Аха, харгы хэкашэафымхеит. Хэифэцаажэараан, уи агэра харго инатцшыны иазгэеитцеит, шыта мызкштцау аинтернет «Система» ахата сайт афы абоненттэ хэпса шышьтырхызы, алахэара шыкартаз ала, иара убас атерминал афы ишаныртцаз абонент аинтернет ахэпса анишэо, ибартэ еипыш.

«15 шыкэса цуеит аинтернет «Система» хтэылафэи ишыкэахаргылеижэтеи, хэуаажэлар рымац ауеижэтеи. Ахатабзиарагы ишахэтоу икоуп, фнэацыпхьаза аинтернет ахархэащэа еипыкырак рмоуртэ

еипыш атагылазаашыа апцэара дара хэцкэпшыуеит, хэезахшэоит, хусура еснагь арееира, аифкаара хэзхиоуп. 14 шыкэса уи абоненттэ ахэпса 500 маат шыкац икан, аха, атцыхэтэнтэи ашыкэс азы абыржэы фынтэуп ишьтахуеижэтеи, адунеи акны икоу аитакракэеи амзызкэеи инарымаданы.

Аинтернет ахатабзиара аифкаара, аибытэразы еснагьафэицракэа атахуп, ашьафэгылакэа рыла еикэыршэатэуп. Абоненттэ ахэпса ашьтыхра абарт амзызкэа роуп изызкугы», – дхэцаажэон Дмитри Халбад.

Иахьа ауалафахэы ада, иаахакэыршаны зегь рыхэпса ианацло аамтазы, аинтернет абоненттэ ахэпса ишакэхалакгы, ма ахатабзиара еишьагышыандаз!.. Хэкагэыблэп аинтернет аусура тышэынтэалап хэа, уи ала ахатабзиарагы еишьахп хэа, уи апцэащэеи аусзуоцэеи даара иманшэалоуп хэа ишыршэогы!.. Абзиа зтахымда, еихаракгы уи уанашьцылахоу?!..

Алиса ГЭАЖЭ-ПХА

Ақалақь акны – алақәа

Амаланыкәа иақәтәоу «ргәаф» шытызхызы

Акәа Ахабла Фыц акны даараза рхыпхьазара рацеоуп алакылақәа. Урт еихаразакгы тэартас-гылартас ирымоуп ахабла ауаапсыра ршыапы неитырхырц, иаалеишеирц иахындылтыуа апарк акны. Хатала сара алақәа бзиа избо среиуоуп, аха хылапшырада амөа иану алақәа ртып икәхамтар ада псыхэа шамам еилыскаауеит.

Ауафы апроблема хатала икы-мскәа, хырша азиуеит. Аха хатала апроблема данақәшэалак, уи азбара иадхэалоу азцаарақәа дрызфэлымхахоит. Зызбахэ цэырызгарц истэху азцаара хатала саргы искысит. Уи уажэы акэзам, хэбака шыкэса рапхьа, сыцкэын хэычы ицхаит ала, ускан агэыркәа, ахэшэкәа хэаз реипыш иахэтаз зегьы кәхцеит, даара ашэара фэбэа ххэгеит. Убри ашьтахь, ахэычы алақәа бзиа ишибогы, хара-хара дрывсуеит.

Уи азмырхакәа, мышкәак рапхьа, Ахабла Фыц апарк акны амаланыкәа дшақәтәаз, ала ихьзаны ицхаит. Ахэычы ала шицхаз збаз хэдеизалеит. Зыкэра интысхыоу абырг «абри ала хымш рапхьа саргы исыцхаит» ихэеит. Анафсан, даеа чкэына хэычык «ари ала саргы исыцхаит уажэааигәа» ихэеит. Абасала, ихацхаз ала «иафэцхэахэахоу»

рацеафызаап. Ахэычы даашьтыхны дахгеит ахэычтэи хэышэтыртахь. Хэхынеиз ихазцаит хэхынхо атып, иарбану ахэычы ицхаз ухэа ашэкэы анцара иалагеит. Иаххэоз иазызыршоуаз амедеишэшьа «икалеи, ари амчыбжэ иалагзаны шэара ажэеизатэи шэоуп ари ала зыцхаз, икэызго азэгы дкамлазеи?», – лхэеит...

Ахэычы агэыркәа изыкэцаны ххынхэит. Уи нахыс, есыены ала хэхылапшылар акэхеит. Есхэылбычэа апарк ашка сцон, ала ахыкоу, иахымшапгыашыоу збарц азы. Зызбахэ сымоу ала амаланыкәа иақәтәоу роуп еихарак ихтакны иамоу. Сыбла-ла избейт ашышьыхэа амаланыкәа иақәтәаны инеиуаз ахэычкәа ирыхьзаны ишырцхаз. Ицэаушьаша, иара даара алеишэа машэцоушэа аеыкэцаны, аеыртынчны ашышьыхэа иштэоу, инатцкыны ицхауеит.

Адыршэафэны сфэпхьа инхо ахэычы амаланыкәа дақәтәаны дышнеиуаз, ихьзаны ицхаит. Уажэшьта еилкаауп, арскатэи ауаа ахылеишеиуа, рыпсы ахырьшы атып афы ари ала проблеманы ишыкалаз. Уи анафсангы, ари атып акны цөа змам

алақәа рхыпхьазарафэи икоуп даеа лакгы, амашына иақәтәоу хтазкуа. Иаашар хэлаанза амөа ингылоуп, ипаны амашынақәа ирыцэпалоит, иреишуеит, апсыкы зку амашына дантыццуа ицхарц иалагоит. Агэаанагара сымоуп урт алақәа зны ма амаланыкәа иақәтәаз, мамзаргы амашына апсыкы зкыз иакэымла ирызныкәахэеит хэа.

Аибашьра ашьтахь хылапшырада ақалақь иалаз алақәа, арахэ, аеқәа ухэа акыр ирацэан. Иахьа мацк атагылазаашыа аеапсысахит. Арахэ раанкылар алыршахеит, зны-зынла ана-ара ишупылоугы. Збашьа змам акакэны икоуп зызбахэ хэмоу алакылақәа рызцаара. Икан аамтақәа, алақәа инаргэйдцаны ианыршыуазгы, уаха псыхэа анамоу. Уи хатала сара садгылафым. Насгы Жэлар Реизарафэи апстыкәа рыхьча-

разы азақәан актэи апхьарала ирыдыркылахеит. Убри хэсаб азуны шыкэсқәак рапхьа Зыгэта ахаблакны иаартын хылапшырада икоу алақәа аамталатэи раанкыларта. Аха, рыцхарас икалаз, хлапшырада ақалақь иалоу алакылақәа зегьы уи афны иазкуам. Абас ауаа пырхага рызто, ахэычкәа ргэабзиара ашэартара итэзыргыло алақәа апарк акынтэ рыкэгара залыршахо-изалмыршахо еилахкаарц азы телла хэчелымахдеит пшымада икоу алақәа аамталатэи раанкыларта иахылапшыуа Виола Берзения. Уи иазгэалцеит, иахьатэи аамтазы атып шырмам алақәа рыдыкыларазы. Лара лажэакәа рыла, иахьа хылапшыра рзыруеит 50 ла инарзынапшыуа. Акырфэартцоит, ирхэышэтэуеит, иахынзауала апшэмацэа рзыргышауеит, Апсны еипыш уи антыцгы. Аамталатэи алақәа раанкылартазы ацхыраара канатцоит ахэынцкарра.

Виола Берзения иахэпшылыгеит хадцааларц Ахабла Фыц акны икоу аонкәа русбарта ашка. Уака ихархэеит ари азцара азбара дара ишырымшо. Уи аус шадыруло Акәа ақалақь ахадара акны икоу аифкаара-хылапшыратэ усбарта. Урт телла хэерымахдеит. Хэкадыргэыбэит амаланыкәа иақәтәоу ахэычкәа «ргәаф» змоу ала атып ишыкэырцо ала.

Ш. ТОРЧУА

IT-акласс аартра

Н. А. Лакоба ихьз эху Акэатэи 10-тэи абжэаратэ школ акны иадыртит IT-акласс. Уи аусура иа-ларгахеит, ари ашкол аушьтымта, Адэныкэатэи аускэа рминистр Инал Арзынба ицхыраарала. IT-акласс ахыкоу ауада иахэтоу амаругакәа рыла еикэыршэоуп, уи 20 тып амоуп. Ацэащэа апрограмакэацара, адизин, акомпьютертэ графика зларташа акомпьютертэ техника азы аспециалист Левон Махласиан.

«IT-акласс аартуп Акэатэи 1-тэи, Тамшьтэи ашколқәа ркны. Хара ххала аартра халшо хэакамызт азы Адэныкэатэи аускэа рминистр Инал Арзынба ацхыраара хэитеит. Ари иара иапышгамтоуп. Хашкол дахэоушьтымтоу азы еснагь дэзфэлымхэуп. Уаанзагы иахэаишэахыан акомпьютеркәа, аинтерактивтэ класскәа, алинфонтэ класс» – лхэеит лара. Лажэакәа рыла, иааизакны икаитцаз ацхыраара миллион маат ркынза иназоит.

Дарбанызаалакгы ашкол афэоуп адыррақәа рахь ишьафэа ахэеихиго, ацарадырра ауасхыр ахышьтаитцо. Убри акнытэ досу ишкол даналгалак, уи излаилшо ала адгылар ацара, хэитцабаца ицоураны реизхарафэи ихэартоу шыафазар акэхап.

Шыафак пхьака

Ааигэа Гал иаадыртит ауаапсыра аурыс бызшэа ахыдырцо ацаратэ центр. Апроект хэцнаркит Урыстэыла ацара аминистрра Апсны ацара аминистрра адгыларала. Аурыс бызшэа аметодика ддырцалоит Армавиртэи ахэынцқарратэ арцафратэ университет арцафэа. Апроцесс иадырхылахоит атыпэнтэи аказуаагы. Ацентр – аурыс бызшэа ацара, ажэа акультура, абызшэа атрадициакәа ухэа рахархэаразы апрограмакәа ралартэара мөапыналоит.

«Ацентр хыкэыкы иамоуп цэыббра 15 инаркны акультуракаркэратэ уснагзатэқәа хпэеи апрограмакәа фбеи аусура раларгара. Ацентр афы аурыс бызшэа ддырцалоит: арцафэа, ацэащэа, астудентцэа. Амеханизмкәа аус рыдырулалоит. Аха макыназы аифкааратэ ускәа мөапысуеит. Ус хаданы икэгылоуп, хымз рыфонуцка 300-фык абызшэа дырцара. Гал араион, егырт араионкәа иреипышым. Атыпэнтэи ауаапсыра Апсны ахэта хада иацэхакууп. Уа аурыс бызшэазы икоу ауадафракэа ирыдхэалоуп. Хцентр аусура урт рапхьароуп изызку. Нака-нак иазпхьагэаоуп ацентр афы апсуа бызшэа ауроккәа, иара убасгы IT-технологиақәа рускх азы акурскәа раартра», – ихэеит Ацентр анапхгафэи Игор Басов.

Саида ХАРАЗИАПХА,
ААУ афилологиятэ факультет
ажурналистика акәша
актэи акурс астудент

АПСНЫМЕДИА

Ареспубликатэ хэынцқарратэ усхэартэ «Апснымедиа»

gazeta-apsny.info
apsnygazeta@mail.ru

ател: +7 (840) 226-15-75 / 226-59-73
атызтып: Апсны, Акәа ақ., Ажэанба имөа, 9

Аредактор хада
Ахра АНҚӘАБ

Агазет адцала ифым астатиа ахэ аредакция иазшэазом.

Агазет ахэ – 20 маат.